УДК 368+65.012.23

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ

Смирнов С.О., д.ф-м.н.
Павлов Р.А., к.е.н.
Горьова В.М.

Дніпропетровський національний університет ім. *О.Гончара*

Розкрито сутність поняття «рейтинг». Доведено значущість рейтингової оцінки для суб'єктів фінансового ринку, зокрема для страхових компаній, потенційних страхувальників, інвесторів та кредиторів.

Ключові слова: рейтинг, ренкінг, рейтингова діяльність, ринок рейтингових послуг.

The definition of the term "rating" is concealed in the article. There is proved the importance of financial market participants' rating evaluation and its particular importance for insure companies, potential insurants, for investors and creditors.

Key words: rating, ranking, rating activity, market of ratings services.

Актуальність проблеми. Діяльність будь-якого учасника фінансового ринку спрямована на мінімізацію ризиків та максимізацію прибутку, тому вони повинні бути впевнені в спроможності партнерів розплатитися зі своїми зобов'язаннями. У світовій практиці успішно використовуються для цього рейтинговий принцип. Рейтингова система оцінки діяльності учасників фінансового ринку дозволяє кількісно виявляти позитивні тенденції в їх розвитку, укріплювати і розвивати їх, а також указує на слабкі місця в роботі, які необхідно усунути в цілях підвищення ефективності діяльності. Актуальною проблемою є переконати суб'єктів фінансового ринку в корисності рейтингових послуг для них.

Аналіз останніх наукових досліджень. Аналіз і розробку сутності поняття «рейтинг» та роль рейтингової оцінки в діяльності суб'єктів фінансового ринку, зокрема страховому, було здійснено такими українськими вченими, як С.В. Мочерний [4], Г.В.Осовська [1], Загородній А.Г.[2], Ковальчук А.Т. [3], Кузьменко О.В. [8], Романенко

© Смирнов С.О., Павлов Р.А., Горьова В.М., 2010

Є.[12], Р.І. Гринько [5]. Належне місце в розробці процесів страхування та аналізу окремих аспектів проблеми надійності страхування займають роботи зарубіжних вчених Гребеннік А. [11], Дроздова М.І. [13], Залєтов О. [10], Шапран В. [14] та ін.

Ці автори підкреслюють, що рейтингові послуги є надзвичайно необхідними на фінансовому ринку України, зокрема страховому. Проблемні моменти у цій сфері: недостатньо розкрито відмінності між поняттям «рейтингу» та категорією «ренкінг», яка, не зважаючи на приналежність до спільного термінологічного апарату, має явні ознаки структурованого переліку, і не повинна ототожнюватись із вартісним вимірником, яким виступає рейтинг.

Мета роботи. Удосконалити визначення поняття «рейтинг» та роль рейтингових послуг для суб'єктів фінансового ринку, зокрема, для компаній зі страхування життя.

Викладення основного матеріалу дослідження. Ґрунтовне визначення питань рейтингування, перш за все, потребує уточнення терміно логічного апарату в цій сфер та виокремлення основних засад, на основі яких реалізується рейтингова оцінка страхових компаній.

В економічній літературі представлені різні тлумачення поняття «рейтинг» (таблиця 1).

В економічних словниках рейтинг розглядається здебільшого як «показник, що характеризує віднесення до розряду, категорії, рангу, ознаки, класу; відносний показник страхової компанії, ділового партнера», тобто рейтингу полягає у виведенні узагальненої характеристики гос подарсько-фінансового стану організації, яка дозволяє ранжувати господарюючі суб'єкти в чіткій послідовності у міру убування даної ознаки або розташувати їх по певних групах.

Порівняння критеріїв можуть спиратися на якісні і кількісні показники, що характеризують масштаби розвитку і ступінь ефективності господарювання. Як правило, рейтинги приблизно на 60 % складаються з кількісних факторів і на 40 % - з якісних факторів, хоча питома вага цих факторів може значно варіюватися в залежності від обставин [10, с.46].

Наприклад, рейтинги українських банків складаються за принципом їх ранжирування по тому або іншому показнику — власному капіталу, активам, прибутковості. Кредитні рейтинги займають тут особливе місце.

Таблиця 1. *Тлумачення поняття «рейтинг»*

№	Джерело	Визначення поняття «рейтинг»
1	Економічний словник Г.В.Осовська [1, с.267]	(англ. rating – оцінка, ранг) −1) інтегрований показник, що характеризує місце окремих структур у загальній їхній сукупності; 2) оцінка, віднесення до класу, розряду, категорії. Відносна кредитоспроможність окремого одержувача позики або якість та надійність цінних паперів, які визначаються спеціальним агентством.
2	Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. [2, с.771]	(англ. rating – оцінка, від rate – ставка, ціна) оцінка, віднесення до класу, розряду чи категорії; відносний показник надійності банку, страхової компанії, ділового партнера, кредитоспроможності позичальника, надійності цінних паперів тощо.
3	Ковальчук А.Т. Фінансовий словник [3, с. 210]	(англ. rating) 1) показник, що характеризує віднесення до розряду, категорії; 2)показник відносної кредитоспроможності визначеного позичальника або якості та надійності цінних паперів, який розраховує авторитетне агентство. Рейтинг може позначатися порізному. Так, у США він починається від «потрійного А» і далі знижується. Найвищі за надійністю щодо виплат відсотків і погашення цінні папери відносять до категорії «ААА», найнижчі — до категорії «С».
4	Мочерний С.В. Економічна енциклопедія [4, с.189]	(англ. rating) метод оцінки, віднесений до певного класу, розряду або категорії за визначеними показниками.
5	Термінологічний словник ринкової економіки: глобалізація, маркетинг, статистика, страхування, фінанси [5]	1) комплексна оцінка, що забезпечує приналежність об’єкта рейтингування до визначеної класифікаційної ознаки чи категорії. 2) відносний показник, що відображає рівень надійності ділового партнера, кредитоспроможності позичальника, надійності цінних паперів.
6	Сучасний економічний словник Райзберг Б. А., Лозовській Л. Ш., Стародубцева Е. Б [6]	(англ|. rating) — 1) оцінка значущості, масштабності, важливості об'єкта (фірми, банку), проблеми, що характеризується числовим показником або номером місця, займаного|позичати,посідати| ними у ряді|серед| схожих об'єктів; 2) показник кредитоспроможності компанії, надійності цінних|коштовних| паперів.
7	Шимов В.Н. Словник сучасних економічних і правових термінів [7, с.528]	(англ|. rating) оцінка, віднесення до рангу, розряду по ступеню|мірі| популярності, надійності.
8	Кузьменко О.В. [8, с.166]	процедура аналізу, в результаті якої об’єкт отримує певну оцінку, що відповідає його нинішньому фінансовому стану та прогнозу діяльності
9	Карминский А.М. [9, с.8]	комплексна оцінка стану об’єкта, яка дозволяє віднести його до певного класу чи категорії
10	О.Залєтов [10, с.44]	(з англ. to rate – оцінувати, визначати клас) кількість або якісна оцінка рівня визначення або авторитету; показник кредитоспроможності позичальника, тобто за допомогою рейтингу в стислій формі надається вичерпна інформація про його надійність.

Їх головне призначення — оцінка надійності позичальника. Фактично, кредитні рейтинги відповідають лише на одне питання — наскільки ймовірно невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань або, іншими словами, яка вірогідність дефолту такого позичальника. У розвинених країнах кредитні рейтинги сприймаються як необхідний інструмент інфраструктури фінансових ринків, що забезпечує право інвестора на отримання об'єктивної незалежної інформації про кредитоспроможність позичальника.

Формально на вітчизняному ринку рейтингових послуг діють декілька рейтингових агентств – «Кредит-Рейтинг», «Експерт-Рейтинг», «IBI-Рейтинг», «Рюрик» [11, с.34].

Агентство «Кредит-Рейтинг» (з 2001 року) - спеціалізоване рейтингове агентство, що надає послуги в області незалежної оцінки кредитоспроможності суб'єктів запозичень із визначенням кредитних рейтингів за Національною рейтинговою шкалою.

Рейтингове агентство «Експерт-Рейтинг» (з 2005 року) - оператор ринку добровільного рейтингування в Україні, бере активну участь у формуванні конкурентного ринку рейтингових послуг України. Місія — брати участь в створенні відкритого і конкурентного ринку рейтингових послуг.

Рейтингове агентство IBI-Rating розпочало свою діяльність на ринку рейтингування України в 2005 році. IBI-Rating спеціалізується на наданні професійних послуг з рейтингової оцінки кредитоспроможності емітентів боргових цінних паперів та кредитоспроможності суб’єктів господарювання, як фінансової так і нефінансової сфер господарювання.

ТОВ «Рюрік» (1992р) - національне кредитно-рейтингове агентство, спеціалізується виключно на рейтингуванні (визначенні кредитних рейтингів позичальників, їхніх окремих боргових інструментів) та наданні інформаційно-аналітичних і консультаційних послуг у сфері рейтингування.

В Україні рейтингування компаній зі страхування життя здійснюють 2 рейтингові агентства: "Кредит-Рейтинг" та "Експерт-Рейтинг".

Рейтингування (тобто присвоєння рейтингу) страхових компаній — поширений у закордонній практиці процес незалежного оцінювання, який здійснюється за визначеними правилами і методиками. Це дає

змогу:

- страховим компаніям засвідчити свою фінансовою надійність, можливість виконувати поточні і майбутні зобов'язання за страховими продуктами (послугами), що реалізуються;
- потенційному страхувальнику визначитися з вибором страховика не за критерієм популярності і рекламної активності, а з урахуванням ширшого спектра чинників, що впливають на якість і надійність страхового захисту;
- стати могутнім інформаційним інструментом для її інвесторів та кредиторів, оскільки очікувана ефективність діяльності, перспективи зростання страхової компанії також багато в чому обумовлені його рейтинговою оцінкою [12, с.24].

Основою для присвоєння рейтингу є не тільки фактичний стан платоспроможності, а й фінансова стійкість компанії, здатність зберігати існуючий рівень платоспроможності впродовж певного часу за можливих несприятливих внутрішніх і зовнішніх діях. Тут важливі: розмір компанії, досвід її роботи на ринку, збалансованість портфеля страховки, стійкість клієнтської бази, перестрахувальна політика, збалансованість фінансових потоків, обсяг власного капіталу й інші чинники.

Рейтинг як комплексна оцінка фінансового стану страхової компанії незалежними експертами є одним із основних елементів “нецінової конкуренції”. Наявність рейтингу і його рівень вигідно відрізняє страховика, будучи доказом відкритості та прозорості його діяльності [13, с.181].

Рейтингові агентства, як правило, визначають два основних типи рейтингів страхових компаній:

1. фінансової стабільності, які дають оцінку фінансової стабільності страхової компанії та її здатності вчасно обслуговувати пріоритетні зобов’язання перед страхувальниками (застрахованими, вигодонабувачами) й договірні зобов’язання;
2. емітента, в т.ч. цінних паперів з фіксованим доходом. Такі рейтинги присвоюються конкретним випускам облігацій і привілейованих акцій. Вони відображають не тільки загальну кредитоспроможність емітента, але й особливі строки й умови щодо цінних паперів, включаючи пріоритетність у разі дефолту. Для інвесторів рейтинги

цінних паперів з фіксованим доходом і рейтинги емітентів є одним із вирішальних факторів у процесі прийняття рішень щодо інвестицій.

На співвідношення між рейтингами емітентів/цінних паперів з фіксованим доходом і рейтингами фінансової стабільності страхових компаній впливає фактор субординації. Це означає, що рейтинг фінансової стабільності страховика, як правило, є відправною точною для всіх інших рейтингів (основний обов'язок страховика - здійснювати страхові виплати, тобто він є пріоритетом по відношенню до решти зобов'язань).

Разом з позитивними рисами рейтингування, в спеціалізованих агентствах можна спостерігати й негативні сторони, зокрема:

1. одержання рейтингу - досить трудомістка й дорога процедура;
2. рейтингова оцінка має довгостроковий характер, незважаючи на те, що страхова компанія перебуває лід постійним моніторингом рейтингового агентства;
3. методики рейтингування не підлягають оголошенню. Це пов'язано, з одного боку, з тим, що вона може бути "поцуплена" конкурентом, а другого - у разі відкритості методики страховик може штучним способом збільшити свій рейтинг;
4. оцінки спеціалізованих рейтингових агентств конкретних страховиків не дають загальної картини й не визначають тенденцій розвитку страхового ринку в цілому [10, с.46].

Рейтинг страховика дає змогу страхувальникові уникнути необхідності проведення кропіткого аналізу фінансової звітності, а також більш виважено підходити до формування стратеги убезпечення життя.

Світовий досвід в області складання рейтингів нараховує більш ніж сто років. За цей період сформувалися світові лідери в області присвоєння рейтингів страховикам - Moody's Investor Service Inc., Standard & Poor's Corp., Duff & Phelps Credit Rating Co, Fitch IBCA. Кожне з вищевказаних агентств використовує для оцінки фінансової стійкості страховиків свою закриту методику, побудовану на аналізі різних сторін діяльності компанії, і присвоює компанії визначений рейтинг (індекс), використовуючи звичайне сполучення цифр, прописних і малих літер.

Найбільші страхові компанії світу воліють одержувати рейтин-

ги відразу в декількох рейтингових агентствах. По-перше, висновок декількох провідних компаній - експертів у сфері надійності звучить набагато голосніше, ніж одного. По-друге, методика кожного з агентств має свою особливість і спрямованість. Всі агентства оцінюють здатність компанії виконувати зобов'язання, але роблять це з різних точок зору: фінансового стану компанії, якості менеджменту, фінансових резервів, особливостей страхової діяльності або історії здійснених виплат. Відтак тільки сукупність всіх отриманих компанією рейтингових звітів дає змогу м менеджерам і клієнтам оцінити реальну стабільність компанії й перспективи її розвитку. По-третє, рейтингові агентства мають різний авторитет на різних географічних і галузевих ринках [10, с.45].

Безумовно, присвоєння рейтингу відомим агентством за умови, що він виявиться доволі високим, буде могутнім засобом реклами і зміцнить позиції страховика на ринку. Однак діяльність закордонних рейтингових агентств на страхових ринках країн СНД обмежується надто високою вартістю їх послуг для страховиків та іншими факторами.

В області рейтингової оцінки фінансової стійкості страховиків України склалась така ситуація. Офіційним рейтингом вітчизняних страховиків є страховий рейтинг "Insurance TOP" - щоквартальне видання Українського науково-дослідного інституту права та економічних досліджень, яке публікує ренкінги страховиків загального страхування та убезпечення життя, а також страхових брокерів. Рейтинг 100 страховиків формується за такими основними показниками: валюта балансу і її темп росту; □власний капітал і його частка у валюті балансу; обсяг зібраних страхових премій, зокрема за видами страхування; частка перестрахування в страхових преміях; □страхові виплати, зокрема за видами страхування; рівень виплат і його темп росту; □обсяг страхових резервів і рівень їхнього покриття інвестиційними активами і коштами; частка компанії в загальному обсязі страхових премій по страховому ринку; розмір гарантійного фонду; розмір і структура активів [14, с.73].

Однак треба відзначити, що Insurance Top не є оцінкою, оскільки передбачає тільки ранжирування компаній за величиною об'ємних показників. Це так званий «ренкінг» - це список компаній, упорядкований

за певною ознакою [9, с.58]. Безумовно, навіть така інформація є корисною в умовах досить закритого інформаційного простору вітчизняної фінансової системи. Однак з погляду потенційних споживачів страхових послуг таке ранжирування дає змогу скласти уявлення не про фінансову стійкість, а в кращому випадку про платоспроможність страховика з погляду величини власних засобів і його ділової активності (величини зібраних премій і сформованих страхових резервів). Це ранжирування не ставить метою можливість оцінки фінансової стійкості страховика.

Висновки. Необхідність рейтингових послуг для страхових компаній, інших кредитно-фінансових та нефінансових інституцій зумовлена бажанням учасників фінансового ринку орієнтуватися, знати і мати інтегральну оцінку фінансової позиції інших учасників, що виступають як партнери, конкуренти чи нейтральні особи, бачити особисту позицію стосовно них. У результаті рейтингу на визначену дату отримують оцінку стану учасників фінансового ринку за шкалою низки диференційованих і особливим чином вирахуваних інтегральних показників. Шляхом рейтингових оцінок досягається відкритість фінансового ринку для його учасників.

Для страховика (перестрахувальника) рейтинг сприяє:

- підтриманню стосунків з інвесторами та кредиторами, формуванню сприятливої репутації на фінансовому ринку, створенню його кредитної історії, що, у свою чергу, сприяє розширенню кола потенційних інвесторів і страхувальників;
- зниженню вартості позичкового капіталу, високий кредитний рейтинг дає змогу мінімізувати витрати на розміщення й обслуговування облігаційних позик;
- ефективній PR- кампанії Оскільки рейтинги й короткі звіти публікуються в різних ЗМІ, вони стають доступними всім споживачам фінансової інформації;
- спрощенню доступу до банківських кредитів.

Перспективи подальших досліджень. З’ясувавши сутність процесу рейтингування, встановивши його елементи та принципи реалізації, подальші дослідження мають бути присвячені методичним засадам організації функціонування таких систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Осовська Г.В. Економічний словник /Г.В.Осовська, О.О. Юркевич, Й.С. Завадський. – К.: Кондор, 2007. – 358с.
2. Загородній А.Г. Фінансово-економічний словник. / А.Г.Загородній, Г.Л. Вознюк– К.: Знання, 2007. – 1072с.
3. Ковальчук А.Т. Фінансовий словник./ А.Т. Ковальчук - 2-ге вид., стер. — К. Знання, 2006. — 287 с.
4. Економічна енциклопедія: у 3 т. / ред. С. В. Мочерний; НАН України. – К.: Академія; Тернопіль : Академія н/г, 2002.
5. Т.3: А-К. – 2002. – 952 с.
6. Гринько Р.І. Термінологічний словник ринкової економіки: глобалізація, маркетинг, статистика, страхування, фінанси / Р.І. Гринько, О.Р. Гринько. – Львів: НВФ «Українські технології», 2006. – 495с.
7. Современный экономический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://slovari.yandex.ru/dict/economic/article/ses2/ses-5544.htm >Рейтинг
8. Шимов В.Н. Словарь современных экономических и правовых терминов /Авт. сост. В.Н. Шимов, А.Н. Тур, Н.В. Стах и др. Под ред. В.Н. Шимова и В.С. Каменкова. – М.: Амалфея, 2002. – 816с.
9. Кузьменко О.В. Методика рейтинговой оценки надежности банков/ О.В. Кузьменко // Актуальні проблеми економіки. – 2007. - №1. – С.164-175.
10. Карминский А.М. Рейтинги в экономике: методология и практика / А.М. Карминский и др. – М.Финансы и статистика, 2005. – 240с.
11. Залєтов О. Рейтингові агентства та їх вплив на страховий ринок / О.Залєтов // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2008. - №104. – С.44-46.
12. Гребенник А. Рейтинги как средство оценки деловой репутации страховых компаний/Т. А. Гребенник //Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – № 12. – С. 31–36.
13. Романенко Є. Дискантне (публічне) рейтингування суб'єктів страхового бізнесу/ Є. Романенко //Персонал. –2007. – № 3. – С. 24-27.
14. Дроздова М.И. Рейтинговая оценка деятельности организаций потребительской кооперации/ М.И. Дроздова // Регион: экономика и социология. – 2009. - №1. – С. 180-189.
15. Шапран В. Специфика (pi)-рейтингов компаний по страхованию жизни рисков / В. Шапран // Эксперт. – 2007. - №36. – С.72-76.